

Ailede Delilik

Delirmek bizim ailenin özelliklerinden biriydi. Bir erkek delilik geçirinceye kadar hâlâ çocuk sayılırdı. Eğer hiç geçirmemişse, geçirenle bir olmazdı. İçimizde deliliğe yakalanmadan otuzunu bulan pek azdı. Yüzyıldan fazla bir süredir ailede hayatını hiç delilik geçirmeden tamamlayanların sayısı iki veya üçtü. Birçokları bu yolculuğa birkaç kez çıkmışlar, akılları gidip gelmişti. Ondan sonra da onlara bilge kişi, hatta ve hatta kutsal kişi gözüyle bakılmıştı, sanki Kudüs'e hacca gitmişlerdi. Aslında bir bakıma öyle de denebilirdi.

Kadınlara gelince, iş biraz daha farklıydı; kadınların birçoğu da bu yolculuğa çıkmış olmalarına rağmen ailenin di-

ğer kadınlarının da yardımıyla bunu gizli tutarlardı. Bu yolculuğa çıkan kadınlar çocuklarını, kardeşlerini, anne-babalarını, ninelerini, dedelerini ve de kendi kendilerini reddetme eğilimi içinde olurlardı. Onların delilikleri haklı ve anlaşılabilirdi, bu da işin gizli tutulmasını nispeten kolaylaştırıyordu. Aslına bakarsanız kadınlardan, ilişkilerinde diplomatik bir tavır içinde bulunmaları o kadar katı bir şekilde talep ediliyor ve bu durum erkekler tarafından o kadar doğal ve olması gereken bir şeymiş gibi algılanıyordu ki pratik olarak delilik daima kadınların başındaydı zaten.

Erkeklerin deliliğinin çeşitli geleneksel şekilleri vardı. Tanrı'yı, İsa'yı veya Hıristiyanlığı inkâr bunlardan biriydi; çünkü Baba, Oğul, Kutsal Ruh ve kiliseden, beladan başka hayır geldiği görülmemiştir. Yaygın olan başka bir delilik şekli de, insan ırkının canı ve aşağılık olduğuna dair hem antik hem de çağdaş ispatlara dayanarak, insan ırkının toptan reddiydi. Yalnız delinin kendisi bu reddedilme işinin dışındaydı. O, deliliği süresince, ister uzun ister kısa olsun, kendini insan soyunun biricik ve tek umudu olarak görürdü. Ona göre karısı bir yabancıydı, bir çatlağın kızı. Çocukları genetik biliminin ona oynadığı kötü bir oyundu. Kardeşleri ahmaktı, anne-babası ise uyurgezer.

Başka bir tür delilik de her şeyin boş, her şeyin faydasız ve umutsuz olduğuna dair hasıl olan inançtı.

Babam Manak, Bitlis'te bilge ve değerli bir kişi olarak görülürmüş; çünkü o deliliğe yolculuğunu daha on ikisine gelmeden yapmış, eh bu da pek sık rastlanan bir şey değilmiş. Deliliği süresince hayatına ve işine her zamanki gibi devam etmiş; yalnız insanlar ondan çekiniyorlarmış; çünkü ona bakan herkes onun kendi âleminde yaşadığını, hoşbeş etmeye tahammülü olmadığını görüyormuş. Deliliği geçirince babam zor biri olup çıkmış. Yaşlıların sorduğu bütün

zor soruları hatasız olarak şıp diye cevaplıyormuş. İçinden çıkılması en zor anlaşmazlıklarda babamı hakem yaparlarmış ve iki taraf da o ne derse hemen kabul edermiş.

Aile toplanıp Amerika'ya, ilk önce New York'a, sonra Kaliforniya'ya gelince, ailevi delilik sürmüştü ama şekli değişmişti. Tabii, bu da beklenebilir bir şeymiş, ne de olsa Amerika hepten başka çeşit bir ülke. Ailenin Amerika'da gömülü tek bir ferdi dahi yokmuş. Hepsi de yerin üstünde, Amerikan toprağına sağlam basarak hayatlarını sürdürüyorlarmış, kimi zaman karpuz satarak, kimi zaman bağda çalışarak.

Bir yandan Fresno'daydık, bir yandan hiçbir yerde. Ölüm içimizden birini yakalamadığı, biz de onu gömüp orada yattığını bilmediğimiz sürece nasıl herhangi bir yere ait olabilirdik ki?

Aslında bu, deliliğin, Merced Caddesi'ndeki Bloom Brothers'da terzi olarak çalışan dayım Vartan'da aldığı şekildi.

Her akşam eve döndüğünde karısına ve annesine şu soruyu soruyormuş: "Daha kimse ölmedi mi, bu korku dolu yalnızlığımıza, bu amaçsızca savrulmamıza, bu boşluğa ve köksüzlüğe son verecek biri?" Ve her akşam sülalenin bütün fertleri sağ olmak bir yana, daha güçlü ve daha semiz bir hale geliyorlardı.

Vartan'ın, Yeni Dünya'nın sebep olduğu yeni bir çeşit delilikten mustarip olduğu, çocuklar da dahil ailede herkes tarafından duyulmuştu. İçimizden birinin ölmesini ve gömülmesini istiyordu. Böylece hem o hem de biz bir geleneğin başladığını, bir kültürün geleneği takip edeceğini ve sonuç olarak Kaliforniya Fresno'da, yani Amerika'da olduğumuzu ve muhtemelen de orada kalacağımızı bilebilecektik. Kolay korktukları varsayılan çocuklar deliliği süre-

since Vartan'la eğlendiler; içlerinden birine bakıp “Lütfen ağzını aç” diyerek şöyle bir baktıktan sonra “Her şey yolunda,” dediği zamanlarda bile gene de eğlenmekten geri durmadılar. Ama yaşlı erkekler, Vartan kendilerine manalı manalı bakınca rahatsız oluyorlardı; aynı şekilde kadınlar da, özellikle aileye gelin gelmiş kadınlar şöyle bağır-maktan kendilerini alamıyorlardı:

“Bana öyle bakıp durma. Sağlığım mükemmel, taş gibiyim, ayrıca da hamileyim.” Sonra kadınlar kocalarına dönüp, “Vallahi bu adam sırf cenazesine gidebilsin diye birini öldürecek sonunda; böylece deliliği sona erecek, yeniden kendi içinde huzur bulacak.” diyorlardı herhalde.

Biri biraz hastalanacak olsa ailenin yakın çevresindeki herkes bu haberin Vartan'a ulaşmaması için uyarılıyordu. Zira Vartan, buna benzer birkaç durumda hastanın evine gidip, başucunda şuna benzer sözler söylemişti:

“Evet, senin bizim kurtaracağımız olduğuna inanıyorum. Sakın korkma, gözün arkada kalmasın. Başmanyanlar'ın en iyileri zaten gökyüzündeki o muhteşem ülkedeler, geri kalanlarımız da çok yakında onları takip edecek.”

Bu sözler üzerine yatakta yatan adam:

“Benimki sadece soğukalgınlığı. Benim hiçbir yere gittiğim yok; ama sen gidiyorsun, bu evden dışarı!” diye avazı çıktığı kadar bağırarak onu kovuyordu.

Derken bir sabah erkenden, meslekten tüfekçi yaşlı Varujan yatağında ölü bulundu, sanki sadece uyuyor gibi. Sonunda Başmanyanlar Yeni Dünya'da ilk ölülerini vermişlerdi. Vartan bu iyi habere sevindi, cenaze masraflarına on dolar bağışladı, mezarın başında kısa bir konuşma yaptı. Çok geçmeden deliliğinden eser kalmadı.

“Nihayet Amerika'da olduğumuza emin olabileceğiz artık” diyordu, “Rahat bir nefes alabiliriz. Yaşı ilerlemiş

ama ruhu genç Varujan hepimizi kurtardı. O, bizim Yeni Dünya'daki geleneğimizin başlangıcı. O, şimdi, bir gün hepimizin gideceği yerde, Ararat'ta artık.”

Ararat, kasabadaki Ermeni mezarlığının ismiydi. O günlerde orada ancak birkaç mezar vardı; ama bugün o mezarlık neredeyse Fresno kadar kalabalık. Bugün yaşayanlardan daha ilginç birçok insan orada yatıyor, Vartan da dahil.

“Madness in the Family”

Madness in the Family, New York 1988